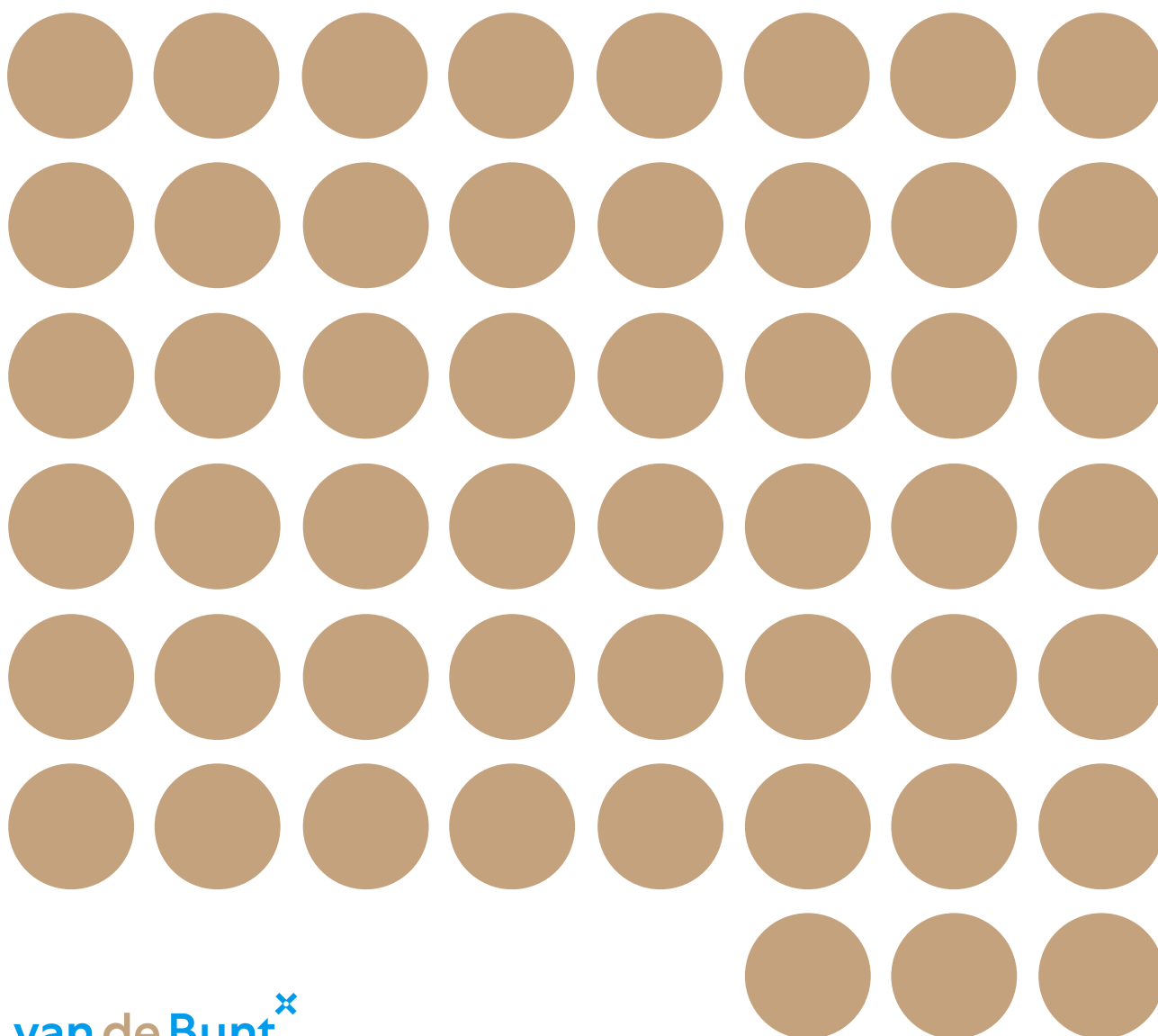

Wat werkt voor de jeugd

Eindevaluatie van het ZonMw-kennisontwikkelings-
programma Jeugd 2019-2025

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Inleiding	6
2. Aanpak	8
3. Interne consistentie en uitvoering	10
3.1 Opzet van het programma ‘Wat werkt voor de jeugd’	10
3.2 Programmadoelstelling gericht op kind, gezin en hun leefwereld	10
3.3 Programmadoelstelling gericht op professionals en hun organisaties	12
3.4 Programmadoelstelling gericht op gemeenten	14
3.5 Programmabrede activiteiten	15
3.6 Aanvullende opdrachten	16
3.7 Beeld over programma, consistentie en uitvoering	18
4. Realisatie van beoogde opbrengsten en speerpunten	19
4.1 Verdeling van projecten en budget over de doelstellingen	20
4.2 Realisatie van beoogde opbrengsten	20
4.3 Realisatie van speerpunten van het programma	23
4.4 Veelheid aan ambities in de programmatekst	24
4.5 Gelaagde opzet van het programma en veelheid aan kleine projecten	25
4.6 Impact op de praktijk als beoogd resultaat	26
4.7 Spanningsveld tussen lokale toepassing versus landelijke uitrol van kennis	27

5.	Proces	29
5.1	Overzicht van aandachtspunten	29
5.2	Betrekken van jongeren	31
5.3	Samenwerking met kenniscentra	31
5.4	Samenwerking met VWS	33
5.5	Rol van de gemeente	33
6.	Conclusie en aanbevelingen	35
6.1	Conclusie	35
6.2	Aanbevelingen	36
	BIJLAGE 1 - Overzicht van geïnterviewden	39

Samenvatting

De missie van het ZonMw-programma ‘Wat werkt voor de jeugd’ is het vergroten, toepassen en toepasbaar maken van kennis over wat werkt in de preventie, opvoed- en jeugdhulp gericht op het stimuleren van de psychosociale ontwikkeling van kinderen en gezinnen. Het programma loopt van 2019 tot en met 2025 en beschikt over een budget van 21 miljoen euro. Besloten is om het programma te evalueren voordat de looptijd van het programma (2019-2025) ten einde is, zodat de lessen uit het lopende programma kunnen worden benut voor de vormgeving van het vervolgprogramma.

De eindevaluatie bestaat uit een resultaatevaluatie (hoofdstuk 3 en 4) en een procesevaluatie (hoofdstuk 5). Hij is gebaseerd op een analyse van vier bronnen: de programmatekst, een proces- en resultaatbeschrijving, een beoordeling van eind- en tussenrapportages en interviews met betrokkenen (zie bijlage 1 voor een overzicht van geïnterviewden).

In **hoofdstuk 3** (resultaatevaluatie) onderzoeken we of de programmadoelstellingen zodanig zijn uitgewerkt in programmalijnen en subsidieoproepen dat aannemelijk is dat daarmee de doelstellingen gerealiseerd kunnen worden. Ook onderzoeken we of de programmalijnen en subsidieoproepen daadwerkelijk in uitvoering zijn genomen. We zien dat er sprake is van een doorvertaling van doelstellingen, naar programmalijnen, subsidieoproepen en activiteiten. We constateren daarbij dat in de doorvertaling niet gestuurd is op het volledig afdekken van de doelstellingen én dat er tijdens de looptijd van het programma ruimte genomen is om flink bij te sturen. De uitwerking in de programmatekst is dus qua functie meer richtinggevend dan sturend geweest.

In **hoofdstuk 4** (resultaatevaluatie) onderzoeken we of de gehonoreerde projecten bijdragen aan het realiseren van de beoogde opbrengsten en speerpunten van het programma.

Op basis van de nu beschikbare eindrapportages zien we dat het overgrote deel van de voltooide projecten in ruime mate of enigszins heeft bijgedragen aan de drie beoogde opbrengsten, namelijk het vergroten van kennis, het toepasbaar maken van kennis en het actie ondernemen om te zorgen dat kennis wordt benut. Vergeleken met de situatie van één á twee decennia geleden waarin onderzoek zich hoofdzakelijk bezighield met het vergroten van kennis, duiden we dit als een positieve ontwikkeling. De ambitie om kennis te ontwikkelen in de regionale context staat soms op gespannen voet met de ambitie om kennis landelijk uit te rollen. Het is raadzaam om samen met onderzoekers en begunstigden van kennis het gesprek te voeren over wat een vervolgprogramma nu zou moeten bewerkstelligen. Wat betreft het benutten en delen van kennis is het raadzaam om te expliciteren op welke manieren impact kan worden gemaakt. Dat is namelijk niet altijd in de vorm van een boekje of factsheet. Op dit moment wordt er ook onbewust impact gemaakt. Zo leiden de intensieve vormen van samenwerking tussen onderzoekers en professionals ertoe dat wetenschappelijke kennis

doorsijpelt in de praktijk en vice versa, en zorgt de samenwerking met jongeren ervoor dat ervaringskennis het onderzoek voedt.

Wat betreft het realiseren van de speerpunten die in de programmatekst worden genoemd, zien we dat in de programmatekst sprake was van een veelheid aan ambities, die later in het proces bewust of onbewust niet allemaal werden vertaald in eisen aan projecten. Zo maken niet alle eindrapportages melding van het aansluiten bij kind en gezin, het rekening houden met diversiteit of een integrale benadering. Samenwerking met relevante stakeholders betrof wél een harde eis in de subsidie-uitvragen en is daarom door alle projecten gerealiseerd. Het aantal projecten dat cofinanciering heeft gerealiseerd ligt lager, en dat komt doordat cofinanciering geen harde eis betrof.

Een belangrijk aandachtspunt in het kader van het realiseren van doelen, is dat het programma een gelaagde opzet kent en een veelheid aan kleine projecten. Het voordeel daarvan is dat er een breed scala aan thema's kan worden onderzocht, maar het gaat ook ten koste van de mogelijkheid om overzicht te houden, te monitoren en te sturen, en impact te maken.

In **hoofdstuk 5** (procesevaluatie) onderzoeken we of het programma is uitgevoerd zoals beschreven in de programmatekst en hoe betrokkenen het verloop van het programma hebben ervaren.

We zien dat het proces in grote lijnen heeft vorm gekregen zoals beoogd. Het programma is echt vernieuwend geweest door jongeren niet alleen te betrekken bij het uitwerken van het programma en het beoordelingstraject van subsidierondes, maar door hen ook een rol te geven in het bepalen van thema's, opzet en uitvoering van onderzoeken. Dat leverde meerwaarde op: jongeren bieden een uniek perspectief en leggen bovendien belemmerende factoren bloot, zoals complex taalgebruik in de zorg voor de jeugd.

Vanzelfsprekend zijn er ook enkele aandachtspunten, die vooral te maken hebben met rolinvulling en samenwerking. De samenwerking tussen het Nederlands Jeugdinstituut (NJI), het Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (KJP), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ) en ZonMw begint vorm te krijgen. De kennisinstellingen kunnen echter nog beter worden benut, namelijk om aan te geven welke kennis nodig is, om te evalueren of die kennis is opgeleverd en om de opgeleverde kennis te helpen verspreiden. Verder is het raadzaam dat ZonMw en het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) in gesprek gaan over de vraag of VWS nu alleen opdrachtgever is of ook begunstigde van kennis. En ten slotte is het in het licht van de decentralisatie van de jeugdsector van belang om aandacht te schenken aan de rol van gemeenten. Indien gemeenten een belangrijke begunstigde van kennis zijn, dan ligt het voor de hand dat hun perspectief en expertise ten aanzien van bestuurlijke- en beleidsprocessen een meer prominente rol krijgen bij het opzetten, monitoren, en evalueren van het programma.

In **hoofdstuk 6** concluderen we dat het programma een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan het opbouwen van een kennisbasis in de jeugdsector en duidelijke meerwaarde heeft geleverd ten opzichte van het traditionele onderzoek. Binnen een relatief jong kennisveld zijn veel zaken vanzelfsprekend geworden die dat voorheen niet waren: nieuwe vormen van onderzoek ontwikkelen

(onder meer naar de werkzame elementen van interventies); kennis toepasbaar maken (onder meer door het maken van tools); inzetten op het delen en benutten van kennis (onder meer door het contact tussen onderzoekers en professionals uit de praktijk); samenwerking tussen verschillende wetenschappelijke disciplines, samenwerking met praktijkorganisaties en samenwerking met andere domeinen (zoals beleid en onderwijs) en het betrekken van jongeren en ouders. Het programma heeft een boost gegeven aan deze ontwikkelingen.

Het zou goed zijn als de commissie ook bij een toekomstig programma – bij voorkeur al tijdens de rit – expliciet blijft maken waar vernieuwing en verbetering plaatsvindt. Samen leren voor een betere zorg voor de jeugd betreft een proces van lange adem en het belang daarvan blijft in de voorliggende periode onverminderd groot.

Een **overzicht van aanbevelingen** is te vinden in § 6.2.

1. Inleiding

Programma ‘Wat werkt voor de jeugd’

De missie van het ZonMw programma ‘Wat werkt voor de jeugd’ is het vergroten, toepassen en toepasbaar maken van kennis over wat werkt in de preventie, opvoed- en jeugdhulp voor kinderen en gezinnen gericht op het stimuleren van de psychosociale ontwikkeling van kinderen en gezinnen. Met kennisontwikkeling wordt in dit programma beoogd bij te dragen aan het versterken van de leefwereld en het verbeteren van de kwaliteit, effectiviteit en efficiëntie van preventie, opvoed- en jeugdhulp voor kinderen en gezinnen.

Het programma beoogt om de kennis en expertise die de afgelopen twee decennia opgedaan is in de diverse ZonMw-jeugdprogramma’s verder te ontwikkelen. Het programma sluit aan op de actieprogramma’s ‘Kansrijke Start’ en ‘Zorg voor de Jeugd’ (het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), 2018), en de uitkomsten uit de tussenevaluatie van de Jeugdwet (het Ministerie van VWS, 2018). Ook worden relevante thema’s uit de Kennisagenda Jeugd van de route ‘Jeugd in ontwikkeling, opvoeding en onderwijs’ van de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) benut bij de onderzoeksprogrammering.

Het programma biedt een kader waarbinnen in overleg met het Ministerie van VWS en andere betrokkenen een meer specifieke invulling gegeven wordt door middel van de verschillende subsidierondes. Hiervoor worden de actuele kennisvragen opgehaald en wordt aangesloten bij de meest recente ontwikkelingen in praktijk, beleid en wetenschap.

Het programma heeft een looptijd van 7 jaar, van 2019 tot en met 2025 en beschikt over een budget van 21 miljoen euro.

Eindevaluatie van het programma

Besloten is om het programma te evalueren voordat de looptijd van het programma (2019-2025) ten einde is. De reden daarvoor is de behoefte om de lessen uit het lopende programma te benutten voor de vormgeving van het nieuwe programma. De timing van de evaluatie van het programma ‘Wat werkt voor de jeugd’ hangt ook samen met de eindevaluatie van een ander ZonMw-programma, namelijk ‘Regionale Kenniswerkplaatsen Jeugd’. Dit laatste programma liep in 2024 af en wordt gelijktijdig geëvalueerd. Het samen optrekken in de evaluatie geeft ZonMw de mogelijkheid om lessen te trekken over de Jeugdprogramma’s heen.

De eindevaluatie van het programma ‘Wat werkt voor de jeugd’ bestaat uit de volgende onderdelen:

- A. Resultaatevaluatie; gericht op het beantwoorden van de vraag in hoeverre de inhoudelijke doelstellingen zijn uitgewerkt en uitgevoerd in het programma ‘Wat werkt voor de jeugd’ en in hoeverre de doelstellingen zijn gehaald c.q. in hoeverre het programma hierin op koers ligt.

- B. Procesevaluatie; gericht op de werkwijze waarop de programmering is uitgevoerd in het licht van de doelstelling van het programma.
- C. Aanbevelingen voor het vormgeven van het vervolgprogramma, benutting van de inhoudelijke resultaten, en beleidssuggesties richting opdrachtgever.

De evaluatie is daarnaast ook bedoeld om aandachtspunten en verbeterpunten voor ZonMw zelf als lerende organisatie op te leveren.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 beschrijft de aanpak van de evaluatie. In hoofdstuk 3 onderzoeken we of de programmadoelstellingen zodanig zijn uitgewerkt in programmalijnen en subsidieoproepen dat aannemelijk is dat daarmee de doelstellingen gerealiseerd kunnen worden. Ook onderzoeken we of de programmalijnen en subsidieoproepen daadwerkelijk in uitvoering zijn genomen. In hoofdstuk 4 onderzoeken we of de gehonoreerde projecten bijdragen aan het realiseren van de beoogde opbrengsten en speerpunten van het programma. In hoofdstuk 5 onderzoeken we of het programma is uitgevoerd zoals beschreven in de programmatekst en hoe betrokkenen het verloop van het programma hebben ervaren. In hoofdstuk 6 geven we een conclusie ten aanzien van het realiseren van de programmadoelstellingen en bundelen we de aanbevelingen voor het vormgeven van een vervolgprogramma.

2. Aanpak

Opzet en vragen

Deze eindevaluatie bestaat uit een resultaatevaluatie en een procesevaluatie.

In de resultaatevaluatie (hoofdstuk 3 en 4) beantwoorden we de vraag in hoeverre het programma de programmadoelstellingen realiseert en wat aanbevelingen zijn voor een vervolgprogramma. Deze vraag valt uiteen in de volgende subvragen:

- Zijn de programmadoelstellingen zodanig uitgewerkt in programmalijnen en subsidieoproepen dat aannemelijk is dat daarmee de doelstellingen gerealiseerd kunnen worden?
- Zijn de programmalijnen en subsidieoproepen daadwerkelijk in uitvoering genomen?
- Dragen de gehonoreerde projecten bij aan het realiseren van de beoogde opbrengsten en speerpunten van het programma?
- Welke aanbevelingen op het gebied van resultaten kunnen gegeven worden voor toekomstige programma's?

In de procesevaluatie (hoofdstuk 5) beantwoorden we de vragen:

- Is het programma uitgevoerd zoals beschreven in de programmatekst?
- Hoe hebben de betrokkenen het verloop van het programma ervaren?
- Welke aanbevelingen op het gebied van proces kunnen gegeven worden voor toekomstige programma's?

Methode

Voor de beantwoording van de hoofd- en subvragen van zowel de resultaatevaluatie als de procesevaluatie maken we gebruik van vier bronnen:

1. de programmatekst 'Wat werkt voor de jeugd';
2. de proces- en resultaatbeschrijving opgesteld door ZonMw;
3. een beoordeling van eind- en tussenrapportages, opgesteld door ZonMw;
4. interviews met betrokkenen, gehouden door Van de Bunt-adviseurs.

We hielden vijf individuele interviews met projectleiders en betrokkenen bij de projecten en een interview met een vertegenwoordiger van de betrokken jongeren bij de projecten. Daarnaast hielden we vier groepsinterviews met respectievelijk de landelijke kennispartners, de opdrachtgevers vanuit VWS, het programmateam van ZonMw en een afvaardiging van de programmacommissie. Een overzicht van geïnterviewden is te vinden in bijlage 1.

Onderstaande tabel geeft de evaluatieopzet weer, bestaande uit de evaluatieonderdelen, de bijbehorende hoofd- en subvragen en de bronnen die worden gebruikt om een antwoord te verkrijgen.

Tabel 1. Onderzoekopzet evaluatie ZonMw-programma 'Wat werkt voor de jeugd'

Evaluatieonderdeel	Vraag	Niveaus waarop vraag wordt beantwoord	Bronnen
Resultaatevaluatie <i>Zie aandachtspunt 1</i>	In hoeverre realiseert het programma de doelstellingen? Wat zijn aanbevelingen voor een vervolgprogramma?	1. Interne consistentie	• Programmatekst • Proces- en resultaatbeschrijving ZonMw • Interviews
		2. Uitvoering van het programma	• Proces- en resultaatbeschrijving ZonMw • Interviews
		3. Bijdrage van projecten aan het realiseren van beoogde opbrengsten en speerpunten <i>Zie aandachtspunt 2</i>	• Beoordeling van 22 eindrapportages en 23 tussenrapportages (de circa 18 resterende projecten worden buiten beschouwing gelaten) • Interviews
Procesevaluatie	In hoeverre is het proces uitgevoerd zoals beschreven in de programmatekst? Hoe hebben betrokkenen het verloop van het programma ervaren? Wat zijn aanbevelingen voor een vervolgprogramma?		• Programmatekst • Proces- en resultaatbeschrijving ZonMw • Interviews

Aandachtspunten bij de resultaatevaluatie

Een eerste aandachtspunt is dat de robuustheid van de resultaatevaluatie beperkt is vanwege twee redenen. Ten eerste loopt het programma nog waardoor veel projecten nog in uitvoering zijn. Ten tweede is het complex om vast te stellen of het gelukt is om kennis te benutten in de praktijk. ZonMw subsidieert projecten die output genereren, terwijl de impact van die output meestal op langere termijn wordt gerealiseerd dan de looptijd van het programma behelst en ook vaak buiten het zichtveld van de projectbetrokkenen.

Een tweede aandachtspunt is dat we een vereenvoudiging toepassen: we kijken naar de mate waarin de projecten bijdragen aan het realiseren van de drie beoogde opbrengsten die in elk van de drie hoofddoelstellingen zitten: namelijk kennis vergroten, kennis toepassen en kennis benutten. Daarnaast onderzoeken we in hoeverre met de projecten invulling is gegeven aan de speerpunten die geformuleerd zijn bij de start van het programma.

3. Interne consistentie en uitvoering

In dit hoofdstuk beantwoorden we de vraag of de programmadoelstellingen zodanig zijn uitgewerkt in programmalijnen en subsidieoproepen dat aannemelijk is dat daarmee de doelstellingen gerealiseerd kunnen worden. Daarnaast bekijken we of de programmalijnen en subsidieoproepen daadwerkelijk in uitvoering zijn genomen.

§ 3.1 zet de hoofdstructuur van het programma neer. In § 3.2 tot en met § 3.4 worden de drie hoofddoelstellingen langsgelopen. In § 3.5 kijken we naar de programmabrede activiteiten en in § 3.6 naar de aanvullende opdrachten van VWS. Tot slot delen we in § 3.7 ons beeld van de consistentie en uitvoering van het programma,

3.1 Opzet van het programma ‘Wat werkt voor de jeugd’

In het programma ‘Wat werkt voor de jeugd’ is gekozen voor doelstellingen, programmalijnen en subsidieoproepen gericht op drie type doelgroepen:

1. kind, gezin en hun leefwereld;
2. professionals en hun organisatie;
3. gemeenten.

Voor elke doelgroep is een programmadoelstelling uitgewerkt die weer is uitgewerkt in programmalijnen. De programmalijnen samen zouden de hoofddoelstelling moeten afdekken. Per programmalijn is/zijn één of meerdere subsidieoproep(en) uitgezet in het veld.

Daarnaast zijn er programmabrede activiteiten en zijn er aanvullende opdrachten vanuit VWS in het programma uitgevoerd.

3.2 Programmadoelstelling gericht op kind, gezin en hun leefwereld

In onderstaande de tabel wordt weergegeven in welke mate de programmalijnen de hoofddoelstelling afdekken en of ze zijn uitgevoerd. Voor deze analyse is gebruik gemaakt van informatie uit de programmatekst, de subsidieoproepen, en de zelfevaluatie van ZonMw.

Tabel 2. Opbouw en uitvoering programma gericht op kind, gezin en hun leefwereld

Doelgroep	Kind, gezin en hun leefwereld
Doelstelling	1. Het vergroten, toepasbaar maken en benutten van kennis zodat kinderen en gezinnen het vermogen hebben/krijgen om met de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven om te gaan en indien nodig op tijd de juiste preventie, opvoed- en jeugdhulp ontvangen die aansluit bij hun behoeften

Programmalijnen		Subsidieoproepen	Bevindingen interne consistentie en uitvoering [per onderdeel]
1a. Kind, ouder en gezinsgericht werken en 'samen beslissen over passende hulp'	In deze programmalijn worden methodieken doorontwikkeld en kennis vergroot over wat werkt bij kind, ouder en gezinsgericht werken en samen beslissen. Waarbij de toepassing van bestaande kennis voorop staat en gebruik gemaakt wordt van bestaande goede voorbeelden	-	Deze programmalijn sluit nauw aan bij de doelstelling, maar is niet omgezet in een zelfstandige subsidieoproep. Het budget van € 1.300.000,- is toegevoegd aan de subsidieronde 2a 'Consortia Jeugd: impact door samen lerend doen wat werkt'. De inhoudelijk focus van die oproep lag op zes specifieke maatschappelijke vraagstukken en niet rechtstreeks op de aspecten uit deze programmalijn, zoals 'samen beslissen over passende hulp'. De achterliggende denklijn was dat een beter overzicht van welke zorg er effectief is een belangrijke basis zou geven voor beter samen kunnen beslissen. In die subsidieoproep is verder opgenomen dat jongeren en ouders onderdeel moeten zijn van het consortium
1b. Het verstevigen van kennis over en het stimuleren van jongeren- en ouderparticipatie in onderzoek en beleid	Vanuit deze programmalijn wordt jongeren- en ouderparticipatie gestimuleerd en wordt gewerkt aan een stevigere onderbouwing van hoe je jongeren- en ouderparticipatie in verschillende fasen van onderzoek en beleid goed vormgeeft	Leernetwerk participatief jeugdonderzoek	De focus in de subsidieoproepen is smaller dan in de programmalijn, namelijk een focus op jongeren (en niet ook ouders) en onderzoek (en niet ook beleid). Qua budget is met € 1.174.237,- bijna twee keer zoveel ingezet als initieel begroot. Hiervoor is subsidiebudget benut uit het voorlopende programma 'Effectief Werken in de Jeugdsector'
		Jongerennetwerk ervaringskennis in onderzoek	
		Overkoepelend leren: onderzoek voor en door jongeren	
		Onderzoek voor en door jongeren	
1c. Hulp en ondersteuning aan kwetsbare gezinnen	Deze programmalijn draagt bij aan het vergroten, toepasbaar maken en benutten van kennis over wat werkt om kwetsbare gezinnen tijdig te signaleren, meer preventief te ondersteunen en de juiste hulp te bieden	Wat werkt bij het tijdig signaleren en ondersteunen van kinderen en gezinnen in kwetsbare omstandigheden?	Deze programmalijn en subsidieoproep sluiten nauw aan bij de doelstelling. Qua budget is met € 3.374.885,- circa 70% van het initieel begrote bedrag ingezet. Het resterende bedrag is ook gereserveerd voor subsidieronde 2a 'Consortia Jeugd'

Bevindingen interne consistentie en uitvoering [overall]	Eén van de drie programmalijnen (1c) en de bijbehorende subsidieoproep sluit aan op de geformuleerde hoofddoelstelling. Of de projecten ook daadwerkelijk bijdragen aan het realiseren van de doelstelling hangt af van de mate waarin zij daadwerkelijk in staat zijn om kennis ook toepasbaar te maken en te laten benutten (zie daarvoor hoofdstuk 4). Programmalijn 1a is met de samenvoeging met 2a goeddeels weggefallen. De programmalijn gericht op jongeren- en ouderparticipatie in onderzoek en beleid (1b) is naar onze inschatting zeer waardevol maar sluit niet volledig aan op de vooraf gekozen doelstelling
---	---

3.3 Programmadoelstelling gericht op professionals en hun organisaties

In onderstaande de tabel wordt weergegeven in welke mate de programmalijnen de hoofddoelstelling afdekken en of ze zijn uitgevoerd. Voor deze analyse is gebruik gemaakt van informatie uit de programmatekst, de subsidieoproepen, en de zelfevaluatie van ZonMw.

Tabel 3. Opbouw en uitvoering programma gericht op professionals en hun organisaties

Doelgroep Professionals en hun organisatie			
Doelstelling	2. Het vergroten, toepasbaar maken en benutten van kennis over wat werkt wanneer, waarom en voor wie in de preventie, opvoed- en jeugdhulp, en lerende organisaties, ruimte voor professionals en integraal werken. Daarnaast ervoor zorgen dat deze kennis onderdeel wordt van de verdere professionalisering zodat zij voldoende zijn toegerust om hun werk goed uit te kunnen voeren		
Programmalijnen		Subsidieoproepen	Bevindingen interne consistentie en uitvoering [per onderdeel]
2a. Effectiviteit van interventies en instrumenten	In deze programmalijn draagt kennisontwikkeling over wat werkt wanneer, bij wie en waarom, bij aan het verder onderbouwen van het professioneel handelen. Ook wordt verder onderzocht wat de potentieel werkzame elementen van interventies zijn en welke factoren nog meer van invloed zijn op de kwaliteit en het succes van hulp en ondersteuning. En wordt gekeken naar wat professionals nodig hebben om de bestaande kennis goed toe te kunnen passen	Onderzoek naar kernelementen van interventies in de jeugdsector	Deze programmalijn en subsidieoproep sluiten aan bij een onderdeel van de doelstelling. Qua budget is met € 2.626.842,- één project meer toegekend dan begroot. Hiervoor zijn middelen gebruikt vanuit de programmalijn 'Actuele beleidsvragen'
		Consortia Jeugd: Impact door samen lerend doen wat werkt	De inhoudelijk focus van de subsidieoproep lag op het bijdragen aan het oplossen van zes specifieke vraagstukken in de jeugdsector en niet primair op onderzoek naar de effectiviteit van interventies en

			instrumenten. Voor deze subsidieoproep wordt ingezet op een budget van € 4.800.000,-, deels afkomstig vanuit programmalijnen 1a en 1c
2b. Het versterken en verbeteren van wijkgericht werken	Deze programmalijn draagt bij aan kennisontwikkeling, het toepasbaar maken en het benutten van bestaande kennis ter versterking van de kwaliteit van lokale teams en wijkgericht werken. Een belangrijk onderdeel hiervan betreft het bevorderen van de samenwerking tussen professionals uit het medische, sociale en publieke domein in de lokale teams en daarbuiten zodat zij goede, laagdrempelige en toegankelijke hulp bieden. Op deze manier kunnen zij gezamenlijk hun brede taak goed uitvoeren en adequaat toeleiden naar gespecialiseerde hulp indien nodig	Het versterken en verbeteren van wijkgericht werken met drie focusgebieden: A. Professionals en hun organisatie B. Gemeentelijke sturing en verantwoording C. Het verbinden verschillende trajecten [combinatieoproep met 3b]	Deze programmalijn en subsidieoproep sluiten aan bij een onderdeel van de doelstelling. Qua budget is € 1.300.000,- toegekend, deels uit het budget van programmalijn 3b
2c. Professionalisering versterken via (beroeps)-opleidingen	In deze programmalijn wordt gestimuleerd dat de nieuwste wetenschappelijke inzichten hun weg vinden naar professionals. Dit gebeurt door te stimuleren dat bestaande en ontwikkelde kennis aansluit bij, en toepasbaar gemaakt wordt voor bij- en nascholing en initiële opleidingen. En doordat de kennis die ontwikkeld wordt, aansluit bij de vraagstukken die daar leven	Professionalisering en lerende organisaties in het jeugdveld [combinatieoproep voor beide programmalijnen]	De in de programmalijn genoemde doorstroom van kennis naar bij- en nascholing en initiële opleidingen zien we niet terug in de subsidieoproep
2d. Ruimte voor professionals en (lerende) organisaties	Deze programmalijn is gericht op het vergroten van kennis over wat werkt bij het organiseren van ruimte voor professionals zodat zij in staat zijn om meer samenhang te creëren, te reageren op veranderende hulpvragen en op het juiste moment hun expertise en creativiteit kunnen inzetten. Ook wordt kennis opgedaan over hoe organisaties		Deze programmalijn en subsidieoproep sluiten aan bij een onderdeel van de doelstelling, maar de focus op de 'lerende organisatie' is smaller dan initieel bedoeld (niet kwaliteit waarborgen in de nieuwe dynamiek van hoofd- en onderaannemer-

	kwaliteit kunnen waarborgen in de nieuwe dynamiek van hoofd- en onderaannemerschap		schap). Het budget begroot voor 2c en 2d, te weten € 2.400.000,- is samengevoegd voor deze activiteit
Bevindingen interne consistentie en uitvoering [overall]	De programmalijnen en subsidieoproepen sluiten aan op verschillende elementen van de geformuleerde hoofddoelstelling, maar zijn niet dekkend. Of de projecten ook daadwerkelijk bijdragen aan het realiseren van de doelstelling hangt af van de mate waarin zij daadwerkelijk in staat zijn om kennis ook toepasbaar te maken en te laten benutten (zie daarvoor hoofdstuk 4)		

3.4 Programmadoelstelling gericht op gemeenten

In onderstaande de tabel wordt weergegeven in welke mate de programmalijnen de hoofddoelstelling afdekken en of ze zijn uitgevoerd. Voor deze analyse is gebruik gemaakt van informatie uit de programmatekst, de subsidieoproepen, en de zelfevaluatie van ZonMw.

Tabel 4. Opbouw en uitvoering programma gericht op gemeenten

Doelgroep	Gemeenten		
Doelstelling	3. Het vergroten, toepasbaar maken en benutten van kennis over de preventie, opvoed- en jeugdhulp zodat gemeenten ondersteund worden om de veranderdoelen van de transformatie vorm te geven. Met aandacht voor nieuwe samenwerkingsverbanden, bekostigingsmodellen en hun uiteenlopende effecten op de hulpverlening, professionele autonomie en maatwerk rondom de cliënt		
Programmalijnen		Subsidieoproepen	Bevindingen interne consistentie en uitvoering [per onderdeel]
3a. Bekostigingsmodellen en opdrachtgeverschap	In deze programmalijn wordt inzicht verkregen in de toepassing van verschillende bekostigingsmodellen en het effect hiervan op het professioneel handelen en hulp en ondersteuning aan kinderen en gezinnen. Doel is meer inzicht over wat werkt hierbij en het verzamelen van goede voorbeelden zodat gemeenten hun opdrachtgeverschap kunnen optimaliseren	Nog geen invulling aan gegeven	Deze programmalijn sluit aan bij een onderdeel van de doelstelling, maar is niet omgezet in een subsidieoproep
3b. Versterken domeinoverstijgend	Deze programmalijn is gericht op het vergroten van kennis over wat werkt bij het integraal en	Voor een klein deel (18% van het budget,	Omdat het grootste deel van het budget ingezet wordt buiten het

werken en preventie	domein-overstijgend werken en het inzetten op preventie. Ook wordt het domein-overstijgend werken gestimuleerd en de verbindingen tussen verschillende domeinen versterkt. Zoals de verbinding van de jeugdgezondheidszorg met het preventieve jeugdhulpveld. En de verbinding van de jeugd- en opvoedhulp met andere domeinen zoals scholen, lokale teams, geboortezorg, onderwijs, justitie en huisartsen	€ 250.000,-) ingevuld via een combinatieoproep bij 2b met focusgebied: Gemeentelijke sturing en verantwoording in wijkgericht werken Het grootste deel van het budget gaat ingezet worden voor de verbindingroute jeugd. Een project dat loopt via NRO	programma 'Wat werkt voor de jeugd' is beperkt uitspraak te doen over de interne consistentie. Op basis van openbare bronnen over de verbindingroute jeugd lijkt er wel aansluiting te zijn op de doelstelling
3c. Innovaties en experimenten onderzoeken	In deze programmalijn is er ruimte om verschillende lopende en te starten experimenten te evalueren. Ook is het verspreiden van kennis over goede voorbeelden een expliciet doel. Zodat we gezamenlijk kunnen leren van de verschillende initiatieven	Innovaties in de jeugdsector	In de programmalijn en in de subsidieoproep wordt geen verbinding gemaakt met de doelgroep gemeenten waar deze programmalijn aan verbonden is. Ook wordt in de subsidieoproep niet ingezet op het verspreiden van kennis over goede voorbeelden en het gezamenlijk leren. Qua budget is € 1.141.380,- toegekend
Bevindingen interne consistentie en uitvoering [overall]	Programmalijnen 3a sluit op papier aan op de geformuleerde hoofddoelstelling, maar is niet uitgevoerd. Programmalijn 3b wordt uitgevoerd in samenwerking met NRO. Programmalijn 3c stond ook op papier los van de gekozen doelgroep gemeenten, maar is wel tot uitvoering gebracht		

Vanuit de zelfevaluatie is te zien dat er in de subsidierondes bijna altijd meer inschrijvingen waren dan gehonoreerd konden worden. Aangenomen kan worden dat de programmacommissie daarom op kwaliteit heeft kunnen selecteren.

3.5 Programmabrede activiteiten

Bij de inrichting van het programma was voorzien in enkele programmabrede activiteiten. In onderstaande tabel geven we daar een overzicht van. De programmabrede activiteiten kennen een verloop dat overeenkomt met de programmaopzet en begroting.

Tabel 5. Opbouw en uitvoering programmabrede activiteiten

Programmabrede activiteiten			
Onderdeel	Doelstelling	Subsidieoproep	Begroting
Implementatie-impulsen	Stimuleren van de toepassing van kennis	Implementatie-impuls ‘Wat werkt voor de jeugd’	€ 300.000,-
		Implementatie-impuls ‘Onderzoek voor en door Jongeren’	€ 97.500,-
(Beleids) actualiteitenlijn	Het in overleg met VWS kunnen laten uitvoeren van studies naar aanleiding van gerichte kennisvragen op basis van politieke en/of beleidsprioriteiten. Bijvoorbeeld naar aanleiding van belangrijke signalen uit het veld of vragen van de Tweede Kamer	Exploratief onderzoek in te stellen naar de toepassing van Stepped Diagnosis in de GGZ: uiteindelijk niet gegund op grond van een te geringe kwaliteit van het voorstel	-
		Vanuit de reservering voor deze programmalijn is een extra project toegekend binnen de subsidieronde ‘Onderzoek naar kernelementen van interventies in de jeugdsector’ (2a)	€ 240.000,-
Programmakosten (ZonMw-bureau, commissie, algemeen, evaluatie)			Circa € 2.200.000,-

3.6 Aanvullende opdrachten

Naast de geprogrammeerde activiteiten zijn er gedurende de looptijd van het programma aanvullende opdrachten vanuit VWS opgenomen met aanvullend budget. Deze zijn in de tabel hieronder weergegeven om een compleet beeld te geven van de activiteiten die in kader van het programma 'Wat werkt voor de jeugd' zijn uitgevoerd.

Tabel 6. Opbouw en uitvoering aanvullende opdrachten binnen het programma

Aanvullende opdrachten binnen 'Wat werkt voor de jeugd'				
Extra onderdeel	Doelstelling	Subsidie-oproepen	Begroting	Reden voor toevoeging
4a. Gender en Jeugd (2022-2024)	Het stimuleren van de integratie van sekse en gender in lopende en recent afgeronde onderzoeken binnen diverse jeugd-programma's van ZonMw. Om daarmee bij te dragen aan de verankering van sekse en gender in de onderzoeksprogrammering jeugd en te werken aan beter toegespitste preventie, opvoedondersteuning en jeugdhulp	Gender en Jeugd - Aanvullend onderzoek & secundaire analyses	€ 500.000,- (exclusief programma-kosten)	De programmalijn komt voort uit een samenwerking van de onderzoeksprogramma's van het cluster Jeugd en de ZonMw taakopdracht Gender en Gezondheid
4b. Verbinding volwassenen-GGZ en jeugdhulp	Door middel van actieonderzoek kennis in de praktijk ontwikkelen over hoe de onderlinge samenwerking tussen de volwassenen-GGZ en jeugdhulp versterkt kan worden indien sprake is van een volwassen GGZ-cliënt met zorg voor kinderen. Of een bij de jeugdhulp bekende ouder met GGZ-problematiek	Overkoepelend onderzoek	€ 1.840.000,- (inclusief programma-kosten)	Aanvullende opdracht vanuit het Ministerie van VWS
		Pilots		
		Aanvulling overkoepelend		
4c. Residentiële jeugdhulp (2024-2026)	Met onderzoek ondersteunend zijn aan de uitvoering van de Hervormingsagenda, in het bijzonder aan het realiseren van de transformatie van de residentiële jeugdhulp. Daarmee wordt bedoeld dat als residentiële jeugdhulp toch nodig is, deze zo thuis mogelijk wordt geboden in regionaal georganiseerde kleinschalige woonvorm	Subsidieoproep voor zes projecten in oktober 2024 uitgezet	€ 600.000,- (exclusief programma-kosten)	-

3.7 Beeld over programma, consistentie en uitvoering

Voortbouwend op de hiervoor gepresenteerde overzichten zien we dat er sprake is van een doorvertaling van doelstellingen, naar programmalijnen, subsidieoproepen en activiteiten. We constateren dat in de doorvertaling niet gestuurd is op het volledig afdekken van de doelstellingen én dat er tijdens de looptijd van het programma ruimte genomen is om flink bij te sturen. De uitwerking in de programmatekst is dus qua functie meer richtinggevend dan sturend geweest. Het voordeel van die benadering is dat het veel flexibiliteit geeft tijdens de looptijd. Een risico is dat zicht en sturing op het realiseren van de doelstellingen verminderen. Dat is zeker het geval als voortschrijdend inzicht wel leidt tot aanpassingen in de programmalijnen en subsidieoproepen (inhoudelijke aanpassing of laten vervallen) maar niet tot aanscherping van de voorliggende doelstellingen. Het verdient aanbeveling om in een volgend programma meer expliciet te zijn over de aard van de doelstellingen. Als er gewerkt gaat worden met meer richtinggevende doelstellingen, bijvoorbeeld om tijdens de looptijd in te kunnen spelen op ontwikkelingen, dan zou in de programmatekst een minder uitgewerkt bouwwerk van doelstellingen en programmalijnen volstaan. Als er beoogd wordt om met het programma juist steviger te sturen op het realiseren van een specifiek resultaat, dan zou een meer uitgewerkt en kaderstellend programma beter passen en zal er in geval van bijsturing ook nagegaan moeten worden wat dat betekent voor het realiseren van de geformuleerde doelstellingen.

4. Realisatie van beoogde opbrengsten en speerpunten

Zoals eerder beschreven in de aanpak (hoofdstuk 2) hebben we de onderzoeksvraag naar de mate van doelrealisatie van het programma vereenvoudigd. In dit hoofdstuk onderzoeken we de vraag in hoeverre de gehonoreerde projecten bijdragen aan het realiseren van de drie beoogde opbrengsten die in elk van de drie hoofddoelstellingen zitten (namelijk kennis vergroten, kennis toepassen en kennis benutten). Daarnaast onderzoeken we in hoeverre met de projecten invulling is gegeven aan de speerpunten die geformuleerd zijn bij de start van het programma.

De hoofdvraag valt daarmee uiteen in de volgende subvragen:

- Opbrengst 1: in welke mate dragen de projecten binnen het programma bij* aan het vergroten van kennis, specifiek binnen de domeinen van de beoogde programmadoelstellingen?
- Opbrengst 2: in welke mate dragen de projecten bij aan het toepasbaar maken van kennis?
- Opbrengst 3: in welke mate ondernemen de projecten actie om te zorgen dat kennis wordt benut? En indien actie wordt genomen, betreft dit praktijk, beleid, wetenschap en/ of onderwijs?
- Speerpunt 1: sluiten de projecten aan bij het dagelijks leven van kinderen en gezinnen?
- Speerpunt 2: wordt binnen de projecten rekening gehouden met de grote diversiteit aan achtergronden en kenmerken van kinderen en jongeren?
- Speerpunt 3: stellen de projecten een integrale aanpak rond kind en gezin centraal?
- Speerpunt 4: zijn de projecten geslaagd in samenwerking met relevante stakeholders en cofinanciering?

*c.q. liggen ze op koers om bij te dragen

We zijn als volgt te werk gegaan. Allereerst hebben we op basis van de hierboven geformuleerde subvragen een invulformulier opgesteld (door Van de Bunt). Aan de hand van dit invulformulier zijn de eindrapportages en tussenrapportages geanalyseerd en is een overzicht gemaakt van respectievelijk 22 afgeronde projecten en 23 gevorderde projecten (door ZonMw). Op basis van dit overzicht hebben we bevindingen geformuleerd (door Van de Bunt). Daarnaast hebben we de hierboven geformuleerde subvragen voorgelegd in interviews met projectleiders en betrokkenen bij de projecten, een vertegenwoordiger van de betrokken jongeren bij de projecten, de landelijke kennispartners, de opdrachtgevers vanuit VWS, het programmateam van ZonMw en een afvaardiging van de programmacommissie.

In dit hoofdstuk presenteren we eerst een analyse van beschikbare eind- en tussenrapportages. § 4.2 geeft een overzicht van de verdeling van projecten en budget over de doelstelling. § 4.3 geeft een overzicht van de mate waarin de beoogde opbrengsten (kennis vergroten, kennis toepasbaar maken en kennis benutten) zijn gerealiseerd op basis van een analyse van eind- en tussenrapportages.

Vervolgens lichten we vanaf § 4.4 enkele thema's uit die naar voren kwamen in de interviews.

4.1 Verdeling van projecten en budget over de doelstellingen

Tabel 7. Aantal gehonoreerde projecten en toegekend budget per programmadoelstelling

Programmadoelstelling	Aantal gehonoreerde projecten	Status	Toegekend budget
1. Kind, gezin en hun leefwereld	28	2 voltooid 13 gevorderd 13 lopend	€ 4.549.122,-
2. Professionals en hun organisatie	29 (Naar verwachting nog maximaal zes projecten uit lopende ronde 2a Consortia Jeugd)	10 voltooid 0 gevorderd 19 lopend	€ 6.326.842,- (naar verwachting nog € 4.800.000,- in 2025)
3. Gemeenten	6 (Naar verwachting nog maximaal vijf projecten uit ronde Onderwijs Jeugdhulp in samenwerking met NRO (nog open te stellen))	3 voltooid 3 gevorderd 0 lopend	€ 1.141.380,- (nog gereserveerd € 1.850.000,-)
4. Aanvullende opdrachten	18 (Naar verwachting nog maximaal zes projecten bij 4c Residentiële Jeugdhulp (nog open te stellen))	7 voltooid 7 gevorderd 4 lopend	€ 2.191.000,-

Het valt op dat doelstelling 3 ('Gemeenten') binnen het programma de minste aandacht heeft gekregen. Er zijn slechts zes projecten gehonoreerd en naar deze doelstelling is ook het minste budget uitgegaan. We zagen in het vorige hoofdstuk dat twee van de drie programmalijnen (nog) niet in uitvoering zijn genomen.

4.2 Realisatie van beoogde opbrengsten

Tabel 8. Overzicht van mate waarin de drie beoogde opbrengsten zijn gerealiseerd

		In grote mate	Enigszins	Niet of in kleine mate
Vergroten van kennis In welke mate heeft het project bijgedragen/ligt het op koers om bij te dragen aan het vergroten van kennis, specifiek binnen het domein van de betreffende programmadoelstelling?	Aantal projecten/percentage op totaal van 22 voltooide projecten	13 59%	6 27%	3 14%
	Aantal projecten/percentage op totaal van 23 gevorderde projecten	23 100%		

Toepasbaar maken van kennis In welke mate heeft het project kennis toepasbaar gemaakt/ligt het op koers om deze kennis toepasbaar te maken?	Aantal projecten/percentage op totaal van 22 voltooide projecten	8 36%	10 45%	4 18%
	Aantal projecten/percentage op totaal van 23 gevorderde projecten	17 74%	6 26%	
Actie ondernemen om te zorgen dat kennis wordt benut Heeft het project actie ondernomen om te zorgen dat kennis wordt benut/ligt het hiervoor op koers?	Aantal projecten/percentage op totaal van 22 voltooide projecten	8 36%	11 50%	3 14%
	Aantal projecten/percentage op totaal van 23 gevorderde projecten	9 39%	12 52%	2 9%

Tabel 9. Specificatie bij benutten van kennis

		Praktijk	Beleid	Wetenschap	Onderwijs
Als actie werd genomen om kennis te benutten, betrof dit praktijk, beleid, wetenschap of onderwijs?	Aantal projecten/percentage op totaal van 19 voltooide projecten die in grote mate of enigszins actie hebben ondernomen om kennis te benutten	15 79%	12 63%	13 68%	10 53%
	Aantal projecten/percentage op totaal van 23 gevorderde projecten die in grote mate of enigszins op koers lagen om actie te ondernemen om kennis te benutten	22 96%	12 52%	14 61%	10 43%

Toelichting bij duiden van de gegevens

Van het totaal van 63 projecten die binnen het programma zijn gehonoreerd onder de doelstellingen 'Kind en gezin'; 'Professionals en hun organisatie'; 'Gemeenten' en 'Aanvullende opdrachten', zijn er inmiddels 22 afgerond. Van deze projecten is een eindrapportage beschikbaar. Van 23 gevorderde projecten is een tussenrapportage beschikbaar. Van de resterende 18 projecten is nog geen rapportage beschikbaar. Van 45 projecten beschikken we over gegevens, op een totaal van 63 projecten. Dit geeft een goede eerste indruk van de resultaten van het programma, maar nog geen volledig beeld.

Het valt te verwachten dat gevorderde projecten over het algemeen een positiever beeld laten zien van het realiseren van de beoogde opbrengsten dan afgeronde projecten. Dit beeld zien we met name bij het vergroten en toepasbaar maken van kennis duidelijk terug. Om deze reden kijken we bij het duiden van de gegevens vooral naar de 22 voltooide projecten.

Vergroten van kennis

Het overgrote deel van de voltooide projecten heeft in ruime mate of enigszins bijgedragen aan het vergroten van kennis. Een klein deel niet of in kleine mate. Bij de gevorderde projecten zijn de projectleiders optimistisch, want bij al deze projecten heerst de verwachting dat ze opbrengst 1 in grote mate zullen realiseren. Overigens vormde het vergroten van kennis niet voor alle projecten de kernopbrengst: sommige projecten waren gericht op het benutten van reeds gevonden kennis (al leverde dat ook kennis op over het beter benutten van kennis).

Toepasbaar maken van kennis

Ook voor het toepasbaar maken van kennis geldt dat het overgrote deel van de voltooide projecten hierin in grote mate of enigszins is geslaagd. Ongeveer een vijfde is er niet of in kleine mate in geslaagd. Bij de gevorderde projecten zijn de verwachtingen dat deze beoogde opbrengst wordt gerealiseerd wederom iets optimistischer.

Terwijl het vergroten van kennis van oudsher de belangrijkste functie van wetenschappelijk onderzoek is, wordt het belang van het toepasbaar maken van kennis pas sinds kortere tijd onderkend. Tegen deze achtergrond is het een positieve ontwikkeling dat ruim een derde van de voltooide projecten binnen het programma erin is geslaagd om kennis toepasbaar te maken.

Actie ondernemen om te zorgen dat kennis wordt benut

Bij de beschrijving van de beoogde opbrengsten van het programma wordt gesproken over het 'benutten van kennis'. Omdat dit lastig te toetsen is, hebben we de vraag voorgelegd in hoeverre de projecten actie hebben ondernomen om te zorgen dat kennis wordt benut. Hierbij moet worden opgemerkt dat actie ondernemen om te zorgen dat kennis wordt benut, geen garantie geeft dat deze kennis ook daadwerkelijk wordt benut. Maar dit laatste is ten eerste moeilijk te realiseren binnen de looptijd van het programma, en ten tweede moeilijk te meten.

Ook voor de actie 'ondernemen dat kennis wordt benut' geldt dat het overgrote deel van de voltooide projecten hierin in grote mate of enigszins is geslaagd. Een klein deel is er niet of in kleine mate in geslaagd. Bij de gevorderde projecten zijn de verwachtingen dat deze beoogde opbrengst wordt gerealiseerd nagenoeg gelijk.

Bovenop de kennisbenutting binnen de projecten, zijn er ook subsidies uitgelooft die specifiek op kennisbenutting zijn gericht (de zogenaamde Verspreiding- en Implementatie Impuls, VIMP). Een select aantal projecten kreeg de uitnodiging om deze subsidie aan te vragen.

Vergeleken met de situatie van een of twee decennia geleden waarin onderzoek zich hoofdzakelijk bezighield met het vergroten van kennis, duiden we het ook hier als een positieve ontwikkeling dat ruim een derde van het voltooide onderzoek binnen het programma in grote mate erin is geslaagd om actie te ondernemen om kennis te benutten.

Bij 19 voltooide projecten die in grote mate of enigszins actie hebben ondernomen om kennis te benutten, is bekeken op welke gebieden dit gericht was. Een groot aantal richt zich op benutting in de praktijk, wat te verwachten viel op basis van de toegenomen samenwerking tussen onderzoek en

praktijk. Dat gevonden kennis benut wordt in de wetenschap is evenmin verrassend. We vonden het opvallend dat er veel benutting gerapporteerd werd in het onderwijs, omdat in de interviews regelmatig werd aangegeven dat het niet gemakkelijk is om aanpassingen in curricula van opleidingen aan universiteit en hogeschool te realiseren. Een mogelijke verklaring is dat er wel kennisproducten voor het onderwijs zijn samengesteld, maar dat er minder zicht is op de verwerking daarvan in curricula. Een andere verklaring is mogelijk dat in de interviews vooral werd gesproken over het benutten van kennis in opleidingen aan universiteit en hogeschool, terwijl de tussen- en eindrapportages ook bij- en nascholing binnen praktijkinstellingen onder onderwijs schaalden.

Het benutten van kennis vormt een bijzondere poot van dit programma en bespreken we nader in § 4.6.

4.3 Realisatie van speerpunten van het programma

Tabel 10. Overzicht van mate waarin de speerpunten van het programma zijn gerealiseerd: aansluiting bij kind en gezin, rekening houden met diversiteit en integrale benadering

		In grote mate	Enigszins	Niet of in kleine mate
Aansluiting bij kind en gezin Wordt met het project aangesloten bij het dagelijks leven van kinderen en gezinnen?	Aantal projecten/ percentage op totaal van 22 voltooide projecten	4 18%	8 36%	10 45%
	Aantal projecten/ percentage op totaal van 23 gevorderde projecten	11 48%	11 48%	1 4%
Rekening houden met diversiteit Wordt binnen het project rekening gehouden met de grote diversiteit aan achtergronden en kenmerken van kinderen en jongeren?	Aantal projecten/ percentage op totaal van 22 voltooide projecten	11 50%	4 18%	7 32%
	Aantal projecten/ percentage op totaal van 23 gevorderde projecten	2 9%	2 9%	19 82%
Integrale benadering Stelt het project een integrale aanpak rond kind en gezin centraal?	Aantal projecten/ percentage op totaal van 22 voltooide projecten	5 23%	3 14%	14 63%
	Aantal projecten/ percentage op totaal van 23 gevorderde projecten	5 22%	9 39%	9 39%

Tabel 11. Overzicht van mate waarin samenwerking met relevante stakeholders en cofinanciering is gerealiseerd

	Samenwerking met relevante stakeholders	Cofinanciering
Aantal projecten/ percentage op totaal van 22 voltooide projecten	22 100%	8 36%
Aantal projecten/ percentage op totaal van 23 gevorderde projecten	23 100%	18 78%

De tabel laat zien dat niet alle projecten aansluiten bij kind en gezin, rekening houden met diversiteit en een integrale benadering hanteren. Op basis van de programmatekst is dat opvallend, omdat deze aspecten als uitgangspunten voor het programma worden gepresenteerd en je op basis daarvan zou kunnen verwachten dat de uitgangspunten in de subsidieoproepen benadrukt worden en vervolgens al zichtbaar moeten zijn in het design van de projecten. In de praktijk zijn de speerpunten echter minder strikt als eis vermeld in de subsidie uitvragen, en daardoor ook minder strikt opgenomen in het ontwerp van de projecten en in de tussen- en eindrapportages.

Samenwerking met relevante stakeholders betrof wel een harde eis in de subsidie uitvragen en is daarom door alle projecten gerealiseerd. Het aantal projecten dat cofinanciering heeft gerealiseerd ligt lager, en dat komt doordat cofinanciering geen harde eis betrof.

In de volgende paragrafen gaan we dieper in op een aantal thema's die in de interviews naar voren zijn gekomen.

4.4 Veelheid aan ambities in de programmatekst

Wanneer je de programmadoelstellingen, programmalijnen, subsidieoproepen, projectuitvoering en projectimpact naast elkaar legt, valt op dat steeds een beetje wordt ingeboet aan 'rijkheid' omdat er onderweg selecties plaatsvinden. In de programmatekst worden bijvoorbeeld veel uitgangspunten geformuleerd die later in het proces bewust of onbewust niet allemaal worden doorvertaald in eisen aan projecten, omdat ze uiteindelijk toch minder belangrijk worden bevonden. In de doorvertaling van inhoudelijke doelstellingen zagen we hetzelfde.

De programmatekst weerspiegelt diverse wensen vanuit opdrachtgever VWS, vanuit ZonMw en het geraadpleegde veld. Deze wensen landen vervolgens bij de onderzoekers die de wensen verwerken in hun subsidieaanvragen. We zien dat de beslissing over welke ambities wel en niet moeten worden gerealiseerd, wordt uitgesteld tot in de subsidieoproep. Overwogen kan worden om in de programmatekst al scherpere keuzes te maken over de selectie van aspecten waaraan projecten moeten voldoen. Dit reduceert het aantal eisen waaraan aanvragers moeten voldoen en geeft ZonMw bovendien overzichtelijker punten om op te sturen gedurende de looptijd van het programma.

4.5 Gelaagde opzet van het programma en veelheid aan kleine projecten

Het jeugdveld kent een hoge mate van complexiteit en dat heeft zich vertaald naar een inhoudelijk brede programmaopzet, die veel thema's adresseerde maar hier en daar ook als versnipperd en inefficiënt werd ervaren.

Het programma kent een veelheid aan doelstellingen die bovendien gelaagd van aard zijn. Allereerst zijn er de doelstellingen 'kind, gezin en hun leefwereld', 'professionals en hun organisatie' en 'gemeenten'. Deze doelstellingen worden verder uitgewerkt in programmalijnen met subonderdelen, wat resulteerde in een veelheid aan kleine projecten. Binnen deze doelstellingen worden drie soorten opbrengsten beoogd: het vergroten van kennis, het toepasbaar maken en het benutten van kennis. Daarnaast kent het programma drie algemene speerpunten: aansluiten bij kind en gezin, diversiteit, integrale aanpak en praktijkgericht programmeren (de laatste is in tabel 11 vertaald in de aspecten 'Samenwerken met stakeholders' en 'Cofinanciering').

De gelaagdheid van het programma en de veelheid aan projecten maakt dat het voor individuele betrokkenen lastig is om zicht te houden op de reikwijdte van het programma en om te sturen op de doelstellingen. Diverse geïnterviewden moesten graven naar de wijze waarop ze betrokken waren geweest bij het programma, of hadden goed overzicht op een deel van het traject maar niet op andere delen en het geheel.

De gelaagdheid van het programma leidde tot een omvangrijke administratie tijdens de looptijd van het programma, namelijk het uitzetten en beoordelen van de vele rondes aan calls. Daardoor bleef volgens commissieleden weinig tijd over voor reflectie op het verloop van het programma, namelijk ten aanzien van de realisatie van doelen en de lessen over wat wel en niet werkt. Met name bij de langjarige projecten die waren gehonoreerd, verloren ze het zicht op de opbrengsten. Liever hadden ze een sterkere binding behouden met gehonoreerde projecten, bijvoorbeeld door vaker site-visits te doen.

Dit levert voor een vervolgprogramma een keuze op: wil je voor veel doelgroepen iets doen, of wil je een beperkt aantal thema's adresseren met een groter budget en zo meer impact maken? Deze afweging is uiteraard een kwestie van balans zoeken, waarbij het van belang blijft om ook kleinere, innovatieve ontwikkelingen te stimuleren. Vergeleken met het huidige programma lijkt het wenselijk om een volgend programma te verdelen in grotere blokken en om de middelen te verdelen over minder, en dus grotere en langer lopende projecten. De inzet op multidisciplinaire consortia werd door veel betrokkenen als positief ervaren, omdat het bijdraagt aan het opbouwen en verduurzamen van relaties.

4.6 Impact op de praktijk als beoogd resultaat

Kennis benutten vormde een van de drie beoogde opbrengsten van het programma. Het is de meest vernieuwende poot van het programma en betreft dus een gebied in ontwikkeling. Er is belangrijke vooruitgang geboekt. En zoals dat hoort bij een gebied in ontwikkeling liggen er ook nog uitdagingen.

Om op te merken welke vooruitgang het programma heeft geboekt, is het van belang om stil te staan bij waar we vandaan komen. Voordat dit programma en haar voorganger van start gingen, werd er überhaupt geen nadruk gelegd op implementatie van kennis en op het betrekken van de praktijk bij het onderzoek, zo werd gememoreerd. Gesprekken gingen toen over de vraag of kwalitatief onderzoek eigenlijk wel onderzoek was. Er is inmiddels enorm veel veranderd. Dat was een kwestie van steeds opnieuw benadrukken dat de praktijk onvoldoende was betrokken. Inmiddels is het heel gebruikelijk dat er tools worden gemaakt waarmee kennis geïmplementeerd kan worden, maar de vanzelfsprekendheid daarvan is deels een opbrengst van de inspanningen van de jeugdprogramma's.

Zoals gezegd horen bij het ontginnen van een nieuw terrein ook uitdagingen. Zo kan een subsidietoekenning wel als eis stellen dat er samen wordt gewerkt met de praktijk, maar als binnen die samenwerking de onderzoekers in de lead blijven en de praktijkmensen in een klankbordgroep komen, dan verandert er nog niet zoveel. Wat nodig is, zijn tussenruimtes: plekken die niet volgens de regels van het onderzoek of volgens de regels van de praktijk werken. Werkplaatsen vormen inmiddels zulke tussenruimtes. Misschien kunnen onderzoeksprojecten ook worden gedefinieerd als tussenruimtes, waarin nieuwe 'regels' worden afgesproken. Bijvoorbeeld de 'regel' dat wat telt als resultaten, nog meer gezamenlijk moet worden gedefinieerd, door wetenschappers, beleidsmakers, professionals en gemeenteambtenaren samen.

Ook valt te overwegen of je de rol van kennismakelaar in alle gevallen bij onderzoekers wil beleggen, of dat andere vormen meerwaarde kunnen hebben. Onderzoekers hebben onderzoeksskills. Het benutten van kennis is echt een andere 'tak van sport' dan traditioneel kennis vergaren, dus waarom zou je niet nog meer gebruikmaken van mensen met andere skills? Als de rol van kennismakelaar bij onderzoekers belegd blijft, dan zou ZonMw de aanvragers kunnen scholen op het gebied van implementatie.

In de interviews viel op dat onderzoekers vaak bescheiden zijn over de mate waarin de uitkomsten van hun onderzoek zijn benut. Ze merkten op dat dit lastig te meten was, maar ook dat het een te groot doel was om binnen de termijn van dit programma te realiseren. Er moet echter niet onderschat worden hoeveel dit programma heeft bijgedragen aan kennisbenutting. We vatten kennisbenutting in eerste instantie vaak formeel op: is de kennis omgezet in een instrument, zoals een tool, factsheet of boekje voor de praktijk? En worden deze instrumenten ook daadwerkelijk gebruikt? Vooral het gebruik van die instrumenten bevindt zich soms buiten het blikveld, of gaat pas ontstaan na de looptijd van het programma. Maar kennisbenutting vindt niet alleen plaats door instrumenten. Het vindt ook informeel plaats, namelijk in het samenwerkingsproces tussen onderzoekers en professionals, wat erin resulteert dat professionals met andere kennis teruggaan

naar hun werk. Kennisbenutting ontstaat niet alleen door instrumenten, maar door momenten, woorden, synergie en samenwerkingsafspraken. ZonMw zou nog beter expliciet kunnen maken welke vormen van kennisbenutting en kennisdeling er zijn, waarbij de interactie tussen onderzoek en praktijk een belangrijke vorm van output betreft. Dat geeft ZonMw meer grip op het maken van impact en kan onderzoekers stutten door te expliciteren welke waarde ze allemaal onbewust al toevoegen.

Het is een logische ontwikkeling dat de poot van kennisbenutting steeds belangrijker zal worden. Veel betrokkenen gaven aan dat er al veel kennis beschikbaar is, en dat het steeds belangrijker wordt om te doen wat werkt. Bij enkele leden van de programmacommissie leeft de wens dat een groter deel van het budget wordt besteed aan kennisbenutting in de projecten en dat kennisontwikkeling en benutting meer als continu verbonden proces ingericht moet worden. Ook benadrukken ze het belang van kennisdeling door opleidingsprogramma's, zodat ze doorsijpelt naar professionals.

4.7 Spanningsveld tussen lokale toepassing versus landelijke uitrol van kennis

Net zoals in het programma van de Regionale Kenniswerkplaatsen Jeugd bestaat ook in het programma 'Wat werkt voor de jeugd' een dilemma: enerzijds is het programma gericht op kennisontwikkeling en kennistoepassing in een regionale of lokale context. Anderzijds bestaat de behoefte om kennis te veralgemeniseren en te benutten op landelijk niveau.

Het programma beoogde om met kennisontwikkeling en -toepassing een verandering in praktijk, beleid, onderwijs en wetenschap te realiseren. Daarom is in het programma gestuurd op samenwerking met relevante stakeholders, cofinanciering, oplevering van bruikbare kennisproducten, gerichte verspreidings- en implementatie-activiteiten. Deze doelen worden (met uitzondering van de cofinanciering) over het algemeen goed gerealiseerd.

Echter, kennis die instellings- of contextgebonden is, kan niet altijd landelijk uitgerold worden of de landelijke uitrol voelt als een extra eis er bovenop. De projectleiders vinden het al een ambitieuze doelstelling om implementatie te bewerkstelligen in de specifieke lokale context waar het onderzoek is uitgevoerd ("als we stoppen, dan houdt het op"), laat staan om de kennis te veralgemeniseren. VWS ervaart dat als een gemis: zij hebben behoefte aan kennis over brede maatschappelijke thema's die landelijk kan worden benut. De commissie beoordeelt de mate waarin de opgeleverde kennis landelijk kan worden benut positiever: volgens hen komt uit de opgeleverde kennis van het programma best een aardig beeld naar voren over de condities waaronder een jeugdzorgnetwerk zijn werk zou kunnen doen. Politiek en departement kunnen die kennis benutten bij het inrichten van de randvoorwaarden in de regio.

Binnen het programma is succesvol geëxperimenteerd met nieuwe vormen van onderzoek die het gemakkelijker maken om lokale kennis te veralgemeniseren. Een voorbeeld hiervan is het onderzoek naar de kernelementen van impactvolle interventies. Op basis van de werkzame elementen van

interventies die naar voren kwamen uit zeven projecten is een keuzehulptool ontwikkeld, waarmee het veld kan beoordelen welke interventie het beste kan worden ingezet. Dit project heeft niet alleen nieuwe kennis opgeleverd over de interventies, maar heeft ook op een nieuwe manier kennis verworven. Met deze nieuwe methode hoeft niet iedere interventie in zijn eigen context opnieuw te worden onderzocht, maar kan bestaande kennis steeds beter worden benut voor nieuwe interventies. Op deze manier is succesvol een brug gelegd tussen lokale toepassing en landelijke benutting van kennis.

Het is raadzaam om samen met onderzoekers en begunstigden van kennis het gesprek te voeren over wat een vervolprogramma nu beoogt. Is het wenselijk om vormen van kennisverwerving die het gemakkelijk maken om kennis in diverse contexten toe te passen te stimuleren (zoals in het voorbeeld hierboven)? Moet ingezet worden op generaliseerbare kennis of mogen we ook tevreden zijn wanneer een onderzoeksproject waardevolle lokale kennis oplevert, die bovendien toepasbaar wordt gemaakt en wordt benut door de lokale praktijk?

5. Proces

In dit hoofdstuk beantwoorden we de vraag in hoeverre het proces is uitgevoerd zoals beschreven in de programmatekst en hoe betrokkenen het verloop van het programma hebben ervaren. Deze vraag hebben we opgesplitst in de volgende subvragen:

- Zijn er verbindingen gelegd met andere (jeugd)programma's van ZonMw?
- Heeft nadere invulling en bijstelling van het programma vorm gekregen zoals beoogd?
- Is het programma geslaagd in het praktijkgericht programmeren?
- Hebben de aanvraag- en beoordelingsprocedure van de subsidierondes vorm gekregen zoals beoogd?
- Is de projectvoortgang bewaakt zoals beoogd?
- Verloopt de inzet van financiële middelen zoals beoogd?
- Heeft het programmateam gefunctioneerd zoals beoogd?
- Heeft de programmacommissie gefunctioneerd zoals beoogd?
- Is de relatie tussen VWS en ZonMw ingevuld zoals beoogd?

Per subvraag hebben we op basis van de programmatekst in kaart gebracht wat er werd beoogd, en hebben we op basis van de zelfevaluatie van ZonMw en de interviews getoetst in hoeverre de praktijk aan de beoogde gang van zaken voldeed. Dit leidde bij ons tot de overkoepelende conclusie dat het proces in grote lijnen heeft vorm gekregen zoals beoogd.

Vanzelfsprekend waren er ook enkele aandachtspunten. Hieronder volgt eerst een beknopt overzicht van zaken die we in overweging willen geven en zaken die volgens ons vooral doorgezet zouden moeten worden in een nieuw programma. In de volgende paragrafen lichten we enkele meer fundamentele aandachtspunten uit die te maken hebben met rolopvatting en rolverdeling.

5.1 Overzicht van aandachtspunten

Ter overweging

- Vanwege de omvang van het programma met veel doelstellingen, veel subsidieoproepen en veel deelnemende partijen en consortia is dit programma heel tijdsintensief voor de programmacommissie en ZonMw. Er heeft bijstelling van het programma plaatsgevonden, maar er is te weinig ruimte ervaren om daar goed met elkaar over van gedachten te wisselen. We adviseren om bij een volgend programma de middelen te verdelen over minder projecten, die dus groter zijn en langer lopen (zie ook § 4.5), zodat er meer ruimte ontstaat voor strategie en reflectie.
- We geven in overweging om het format van beoordeling van subsidies efficiënter te maken, bijvoorbeeld door beoordelaars op de formulieren minder open vragen voor te leggen en meer vragen voor te leggen met aankruismogelijkheden.

- In de voorloper van dit programma was de programmacommissie opgesplitst in een overkoepelende commissie die strategisch overzicht hield en meerdere ad hoc-commissies die verantwoordelijk waren voor het beoordelen van aanvragen binnen de calls. Het splitsen van beide rollen leidde tot een gevoel van afstand en daarom is in dit programma gekozen voor één programmacommissie. Binnen deze huidige programmacommissie ontbrak het soms aan leden met specifieke expertise op de calls, waaronder op gebied van de werkpraktijk van gemeenten. Voor een vervolprogramma kan worden overwogen om voor bepaalde calls ad hoc commissies in te stellen met specifieke expertise (dit geldt alleen voor specifieke calls, er wordt dus niet bedoeld om terug te gaan naar de oorspronkelijke indeling in een overkoepelende commissie en subcommissies). Door tegelijkertijd het aantal projecten te reduceren, houdt de programmacommissie meer ruimte over voor strategisch sturen.
- Bij een toekomstig programma kan een programmacommissie nog sterker de rol van morele aanjager vervullen, door te zorgen dat het overkoepelende doel van betere ondersteuning en zorg voor de jeugd en gezin bij alle betrokken partijen op de agenda blijft en door telkens expliciet te maken hoe en waar het programma waarde toevoegt, bijvoorbeeld in de vorm van een jaarlijkse balans. Vanwege de grote dynamiek in het jeugdveld en de vernieuwingsslagen die in het onderzoek gemaakt moeten worden, is het van belang dat de commissie strategisch overzicht houdt en kan afstemmen met andere jeugdprogramma's van ZonMw. Binnen de transitie naar nieuwe vormen van onderzoek is het van belang dat de commissie oog heeft voor waar onderzoekers tegenaan lopen en hoe de veranderingen in het onderzoeksveld het beste kunnen worden ondersteund en gestimuleerd.
- De waarde van commissieleden die geen 'onderzoeksbil' op hebben (bijvoorbeeld commissieleden met een praktijk-, beleid-, en jongerenperspectief), kan explicieter worden benut. Wanneer de commissie niet hoofdzakelijk bezig is met het beoordelen van calls, maar meer vanuit strategische blik beoordeelt of de kennis ten goede komt aan het veld van de jeugd, dan wordt hun inbreng steeds belangrijker, namelijk voor het toetsen en versterken van de waarde van het programma voor praktijkorganisaties en gemeenten.

Ga zo door!

- Door de regionale kenniswerkplaatsen jeugd uit te nodigen om aanvragen te doen in het programma 'Wat werkt voor de jeugd', hebben de twee jeugdprogramma's van ZonMw elkaar versterkt. De waardevolle infrastructuur die ZonMw ondersteunt via de werkplaatsen wordt benut voor de doelstellingen van het programma 'Wat werkt voor de jeugd'. Andersom is het zo dat gehonoreerde aanvragen de samenwerking in de werkplaatsen ten goede komt.
- Het siert het programma dat ze de samenwerking met het onderwijsdomein heeft opgezocht, door samen te werken aan een subsidie-uitvraag met het Nationaal Regieorgaan Onderzoek (NRO). In die samenwerking wordt domeinoverstijgend gewerkt en worden verschillende departementen bijeengebracht. Door zulke samenwerkingen aan te gaan, ondanks de uitdagingen zoals bijvoorbeeld taalverschillen, worden de ambities in het jeugdveld omgezet in praktijk.

- De mogelijkheid om aan het einde van een project op uitnodiging subsidie aan te vragen voor projecten die op kennisbenutting zijn gericht (de zogenaamde Verspreiding- en Implementatie Impuls, VIMP) is door onderzoekers en programmacommissie als meerwaarde ervaren. Overweeg om bij een vervolgprogramma een groter deel van het budget aan de VIMP te besteden.
- Het programmateam van ZonMw wordt door de geïnterviewden als professioneel, toegewijd en toegankelijk ervaren.

In de volgende paragrafen lichten we enkele meer fundamentele aandachtspunten uit die te maken hebben met rolopvatting en rolverdeling.

5.2 Betrekken van jongeren

Het programma beoogde, zoals in de programmatekst staat vermeld, dat jongeren worden betrokken bij het vormgeven van het programmavoorstel, de opzet van het programma en het uitwerken van de verschillende programmalijnen. Bij het beoordelingstraject van subsidierondes worden, afhankelijk van het onderwerp, jongeren betrokken.

In de praktijk is het programma nog een stap verder gegaan door jongeren in de rol van onderzoeker te zetten, door ze onderzoeksvragen aan te laten dragen en mee te laten doen in de uitvoering. Dat is vernieuwend: het is niet vanzelfsprekend om jongeren een gelijkwaardige gesprekspartner te laten zijn. ZonMw heeft hier de processen op aangepast, bijvoorbeeld door het aantal formulieren te beperken, vergoedingen te bieden en de doorlooptijd naar beneden bij te stellen. Het programmateam van ZonMw voelde een grote verantwoordelijkheid richting de jongeren. Het thema van mentaal welbevinden maakte dit tot een heel persoonlijk traject: als een project wordt afgewezen van een jongere op een thema wat hem of haar persoonlijk aangaat, dan is echt nazorg geboden. ZonMw heeft met dit programma ervaringen opgedaan waarmee de onderzoekers die jongeren betrekken bij hun onderzoek ook hun voordeel kunnen doen.

Het traject leverde interessante inzichten op. Jongeren hebben echt een ander referentiekader dan onderzoekers. Bovendien leggen jongeren zaken bloot waar ook niet-jongeren last van hebben, zoals complex taalgebruik in de zorg voor de jeugd.

Betrokkenen spreken de wens uit dat de ervaring die in dit programma is opgedaan met participatief jeugdonderzoek in een vervolg doorgezet zou moeten worden. Ouders zouden in een vervolgprogramma sterker kunnen worden betrokken. Het meest kansrijk lijkt om te werven onder ouders die ervaring hebben met jeugdzorg, maar die er niet middenin zitten.

5.3 Samenwerking met kenniscentra

Het programma beoogt om actuele kennisvragen op te halen en om aan te sluiten bij de meest recente ontwikkelingen in praktijk, beleid en wetenschap. Het beoogt tevens dat de opbrengsten van het programma bruikbaar zijn voor verdere benutting door kenniscentra. Binnen het programma is

hiertoe samengewerkt met het Kenniscentrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie (KJP), het Nederlands Centrum Jeugdgezondheid (NCJ) en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI).

Het KJP heeft als hoofdaannemer (en samen met andere kennisinstellingen) uitvoering gegeven aan een kennissynthese op basis van elf onderzoeksprojecten binnen het programma. De synthese is uiteindelijk procesmatig ingestoken, omdat de looptijd van de projecten langer was dan die van de kennissynthese en omdat de projecten inhoudelijk sterk van elkaar verschilden.

Het NCJ wordt regelmatig opgeroepen om mee te denken in surveys van ZonMw maar wat de precieze rol in het programma was, werd in het gesprek niet duidelijk.

Vanuit het NJi werd een lid aangedragen voor de programmacommissie. Ook was het NJi betrokken bij het ontwikkelen van een keuzehulptool voor interventies op basis van de werkzame elementen en heeft het NJi deze tool op haar website ontsloten. Het NJi wordt naar eigen zeggen nog niet goed genoeg gevonden door onderzoekers.

Onze indruk is dat de kennisinstellingen een belangrijke toegevoegde waarde kunnen hebben voor het programma, maar dat deze nog beter kan worden benut. In de praktijk is het nog zoeken wat ieders rol is. Zijn ze vooral uitvoerders in het programma, zoals andere onderzoekers waarvan een project gehonoreerd is, of hebben ze als kenniscentrum een andere rol? Idealiter is hun rol om aan te geven welke kennis nodig is, om te evalueren of die kennis is opgeleverd en vervolgens om de opgeleverde kennis te helpen verspreiden. Het NJi gaf aan goed te kunnen helpen door bij aanvang van het programma de kennisbehoefte te helpen inventariseren, en door gedurende het programma te helpen met de valorisatie van onderzoeksresultaten. Daarvoor zou een vervolgprogramma kunnen aansluiten op de kennisdossiers van het NJi en de onderzoekers direct kunnen koppelen aan zo'n dossier.

Het ontstaan van het Kwaliteit en Blijvend Leren-netwerk (KBL) zorgde voor nieuwe dynamiek. KBL heeft als doel om bij te dragen aan het gezamenlijk verbeteren van de jeugdsector en blijvend leren. KBL wil bewegingen in het jeugdveld verbinden en versnippering tegengaan. KBL wordt gehost door het NJi en wordt aangestuurd door de partijen van de Hervormingsagenda Jeugd. ZonMw is nauw aangehaakt bij KBL en in 2024 is een medewerker van ZonMw gedetacheerd geweest bij KBL. Vanuit KBL zat er bij de beoordeling van de laatste subsidierondes een toehoorder bij het programma 'Wat werkt voor de jeugd'. KBL is bezig met het ontwikkelen van een leeragenda, waarvoor kennis is opgehaald bij de vijf partijen in het jeugdveld (het rijk, de gemeenten via VNG, werkgevers, professionals, en cliënten). De verbinding met KBL begint vorm te krijgen. Volgens VWS en het ZonMw-programmateam is het van belang om de aansluiting van ZonMw-programma's bij de leeragenda van KBL verder te versterken, onder meer door ruimte in te bouwen voor reflectie tussen ZonMw, VWS en KBL. Het is raadzaam om nadere invulling te geven aan de rolverdeling en het samenspel tussen NJi, KJP, NCJ, KBL en ZonMw bij een vervolgprogramma.

5.4 Samenwerking met VWS

De relatie tussen VWS en ZonMw is grotendeels ingevuld zoals beoogd. Het ZonMw programmateam en waarnemers van VWS hebben bilateraal overlegd over voorstellen voor invulling van het programma en over aanpassingen gedurende de looptijd. Waarnemers van het ministerie hebben deelgenomen aan de vergadering van de commissie en zijn meegenomen in de mailwisseling met de programmacommissie. Tussentijds hebben de commissie en VWS samengewerkt aan het bijstellen van het programma, bijvoorbeeld door budgetten die vanwege corona bleven liggen, in te zetten voor een call met consortiumvorming. Opdrachtverlening van het programma komt vanuit twee directies van het Ministerie van VWS: Jeugd en Publieke Gezondheid. Het biedt kansen om hiermee domeinoverstijgend te programmeren, waarbij integrale samenwerking tussen onder andere preventie, JGZ en jeugdhulp gestimuleerd wordt. Het is soms wel een uitdaging om beide directies inhoudelijk gezien bij elkaar te krijgen. Dat hing mogelijk ook samen met de wisselingen in de vertegenwoordiging van VWS in de programmacommissie.

Uit de gesprekken bleek dat bij VWS de behoefte leeft aan meer invloed op de opbrengsten van het programma, zodat ze de opbrengsten van het programma kunnen benutten voor het maken van beleid. Dat die behoefte nu niet helemaal vervuld wordt, heeft te maken met de klassieke maatstaven voor wetenschappelijke kwaliteit die ZonMw hanteert, met een focusverschil tussen landelijke en lokale benutting van kennis, met de mate waarin onderzoekers warmlopen voor beleidsonderzoek en met de rolafbakening tussen ZonMw en VWS. Binnen het proces verschaft VWS de kaders, maakt ZonMw het programma en beoordeelt een programmacommissie de inschrijvingen. Formeel mag VWS niet sturen op de inhoud van de call en op de uitvoering van het onderzoek.

Deze behoefte laat twee dingen zien. Het eerste wat opvalt is dat er binnen de programmacommissie sprake is van verschillende brillen, waarbij de beleidsbril van VWS en de klassieke onderzoeksbril van de programmacommissie nog niet altijd op elkaar aansluiten.

Het tweede dat opvalt is dat hier een vraag over rolinvulling speelt: is VWS naast opdrachtgever ook begunstigde van kennis? De verantwoordelijkheid voor jeugdzorg is overgeheveld naar de gemeenten, waardoor je ook kunt beargumenteren dat kennis vooral ten goede zou moeten komen aan gemeenten. Voor een vervolgprogramma is het van belang om hier vooraf heldere afspraken over te maken. Indien wordt afgesproken dat VWS naast opdrachtgever ook begunstigde is van kennis, dan is het van belang dat het programma ook nadrukkelijker op hun behoefte gaat inspelen.

5.5 Rol van de gemeente

Sinds 2015 zijn gemeenten verantwoordelijk voor jeugdzorg. Dat roept de vraag op of de gemeenten nu als belangrijke begunstigde van dit programma ook voldoende betrokken zijn geweest bij het programma en of zij voldoende zijn bediend met de opbrengsten ervan.

Binnen diverse lijnen van het programma is aandacht gegeven aan de gemeente. Ook is veel van de opgeleverde kennis terechtgekomen bij het NJi, waarmee gemeenteambtenaren goed bekend zijn.

Aan de andere kant is er relatief weinig uitvoering gegeven aan de programmaliijn die specifiek over de gemeente ging, ontbrak het gedurende een deel van de looptijd binnen de programmacommissie aan een lid met (onderzoeks)expertise op het gebied van bestuurlijke en beleidsprocessen binnen gemeenten en zijn gemeenten niet betrokken bij de evaluatie van het programma. Wellicht speelt hier mee dat het ontwikkelen en implementeren van kennis iets is waarmee gemeenten minder vertrouwd zijn.

Tegen de achtergrond van de overheveling van taken van rijksoverheid naar gemeenten, zou het goed zijn om voorafgaand aan een vervolgprogramma nadrukkelijker het gesprek te voeren over de vraag in hoeverre de gemeenten een begunstigde van kennis zijn. Als dat het geval is, dan ligt het voor de hand dat zij een prominentere rol krijgen bij het opzetten, monitoren en evalueren van het programma. Voor de programmacommissie zou een burgemeester kunnen worden uitgenodigd, evenals een onderzoeker met expertise op het gemeentelijk domein. ZonMw zou de VNG kunnen bevragen of de opgeleverde kennis bruikbaar is voor de lokale context. ZonMw zou ook een regionaal klantenpanel kunnen inrichten, dat tweemaal per jaar met de commissie bijeenkomt. In het kader van kennisbenutting zouden ZonMw en de kennisinstellingen de gemeenten nadrukkelijker kunnen ontzorgen, bijvoorbeeld door een kennisbijspijskerdag te organiseren voor lokale ambtenaren.

6. Conclusie en aanbevelingen

In dit hoofdstuk formuleren we een conclusie ten aanzien van de realisatie van de programmadoelstellingen. Vervolgens geven we een overzicht van de aanbevelingen die zijn gedaan in de voorgaande hoofdstukken. Deze zijn gericht aan respectievelijk ZonMw en aan VWS en ZonMw samen.

6.1 Conclusie

Voor een betere zorg voor en preventie bij de jeugd is het vergroten, toepasbaar maken en benutten van kennis van groot belang. Dat vraagt om nieuwe manieren van onderzoek doen, en waar vernieuwd wordt, wordt geleerd. De vernieuwingsslagen die binnen het onderzoek worden gemaakt, vinden bovendien plaats binnen een jeugddomein dat aan sterke dynamiek onderhevig is, wat onderzoekers regelmatig voor uitdagingen plaatst. Voorafgaand aan de opsomming van aanbevelingen, die gaan over wat beter kan bij een toekomstig programma, willen we hier afsluiten met een boodschap over de waarde die het programma ‘Wat werkt voor de jeugd’ reeds heeft toegevoegd.

Bij aanvang van de voorganger van het programma ‘Wat werkt voor de jeugd’ was de jeugdzorgsector extreem gefragmenteerd: het betrof een speelveld van juristen tot maatschappelijk werkers, waarbij het ontbrak aan een gemeenschappelijke identiteit, aan opleiding en aan opgebouwde kennis over de sector als geheel. De fragmentatie is niet verdwenen, maar op het gebied van gedeelde kennis is er in de loop der jaren belangrijke voortgang geboekt: er is evidence based kennis over interventies verzameld, waardoor de kennisbasis sterk is verbeterd.

Binnen een kennisveld wat nog relatief jong is, zijn veel zaken vanzelfsprekend geworden die dat voorheen niet waren: nieuwe vormen van onderzoek ontwikkelen (onder meer naar de werkzame elementen van interventies); kennis toepasbaar maken (onder meer door het maken van tools); inzetten op het delen en benutten van kennis (onder meer door het contact tussen onderzoekers en professionals uit de praktijk); samenwerken met verschillende disciplines, met praktijkorganisaties en met andere domeinen en het betrekken van jongeren en ouders. Het programma heeft een enorme boost gegeven aan deze ontwikkelingen. En ZonMw heeft daarmee meerwaarde geleverd ten opzichte van het traditionele onderzoek.

We hopen dat de commissie ook bij een toekomstig programma – bij voorkeur al tijdens de rit – expliciet blijft maken waar vernieuwing plaatsvindt, zodat deze niet als vanzelfsprekend wordt aangenomen. Vernieuwing wordt immers niet alleen versterkt door vooruit te blikken op wat beter kan, maar ook door met elkaar expliciet te maken wat in de afgelopen jaren is bereikt. Samen leren voor een betere zorg voor de jeugd betreft een proces van lange adem en het belang daarvan blijft in de voorliggende periode onverminderd groot.

6.2 Aanbevelingen

Aanbevelingen aan ZonMw

1. Overweeg om de **opzet van een vervolgprogramma** te verdelen in grotere blokken en om de middelen te verdelen over minder projecten, die groter zijn en langer lopen. Blijf ook inzetten op multidisciplinaire consortia.
2. Maak al in de **programmatekst** scherpere keuzes ten aanzien van te realiseren ambities, zodat energie en sturing kunnen worden gericht op een realistische set aan ambities.
3. Overweeg om in een volgend programma meer expliciet te zijn over de **aard van de doelstellingen**. Als er gewerkt gaat worden met meer richtinggevende doelstellingen, dan zou in de programmatekst een minder uitgewerkt bouwwerk van doelstellingen en programmalijnen volstaan. Als er beoogd wordt om met het programma juist steviger te sturen op het realiseren van een specifiek resultaat, dan zou een meer uitgewerkt en kaderstellend programma beter passen en zal er in geval van bijsturing ook nagegaan moeten worden wat dat betekent voor het realiseren van de geformuleerde doelstellingen.
4. Blijf ook bij een vervolgprogramma inzetten op aansluiting tussen de jeugdprogramma's van ZonMw, onder meer door de Regionale Kenniswerkplaatsen Jeugd uit te nodigen om aanvragen te doen in een vervolgprogramma. Het vervolgprogramma kan zich ook laten inspireren door de werkplaatsen, door onderzoeksprojecten, net als de werkplaatsen, vorm te geven als zogenaamde 'tussenruimten', die niet worden bepaald door de regels van het onderzoek of de regels van de praktijk, maar door nieuwe gezamenlijke regels.
5. Blijf inzetten op **domein-overstijgende subsidie-uitvragen** (calls) waarin verschillende departementen bijeen worden gebracht, zodat de ontwikkelde kennis beter aansluit bij de ambities en de opgave waar het jeugdveld voor staat.
6. Overweeg om **implementatie** meer centraal te stellen in een vervolgprogramma, door kennisontwikkeling en kennisbenutting meer als continu verbonden proces in te richten, een groter deel van het budget aan VIMP's te besteden en deze al vanaf de start van het programma aan te bieden, ook voor kennis uit eerdere programma's. Creëer hierbij ruimte voor kennisdeling door opleidingsprogramma's. Overweeg of de rol van kennismakelaar ook bij andere actoren dan onderzoekers kan worden belegd en/of bied onderzoekers die een aanvraag in willen dienen scholing op het gebied van kennisbenutting.
7. Overweeg om **kennisinstellingen** een steviger rol te geven, namelijk om aan te geven welke kennis nodig is, om te evalueren of die kennis is opgeleverd en om de opgeleverde kennis te helpen verspreiden.

8. Ga door met het **betrekken van jongeren** bij het uitwerken van het programma en het beoordelingstraject van subsidierondes. Jongeren bieden een waardevolle spiegel voor zaken waar ook niet-jongeren last van hebben, zoals een veelheid aan formuleren en complex taalgebruik in de zorg voor de jeugd.
9. Laat systematisch in kaart brengen welke **vormen van impact** op de praktijk bestaan. Hanteer hierbij een ruim perspectief, waarbij de interactie tussen onderzoekers en professionals ook een manier is om impact te bereiken.
10. Ga met onderzoekers en begunstigden van kennis in gesprek over het **spanningsveld tussen lokale toepassing en landelijke uitrol van kennis**. Formuleer op basis daarvan heldere doelstellingen voor een vervolprogramma. Overweeg om nadrukkelijker in te zetten op vormen van kennisverwerving die het gemakkelijk maken om kennis in diverse contexten toe te passen.
11. Overweeg om het proces **van beoordeling** van subsidieaanvragen efficiënter te maken, bijvoorbeeld door beoordelaars minder open vragen voor te leggen en meer vragen met aankruismogelijkheden.
12. Vervul bij een vervolprogramma nog sterker de rol van **morele aanjager**, in het licht van de dynamiek in het jeugdveld en de vernieuwing op het gebied van onderzoek die het programma nastreeft. Vanuit die rol zijn belangrijke taken onder meer: strategisch overzicht houden; aansluiten bij urgente maatschappelijke vraagstukken; zorgen dat het overkoepelende doel van betere zorg voor de jeugd bij alle partijen op de agenda blijft; veranderingen in het onderzoeksveld stimuleren en begeleiden en telkens expliciet maken hoe het programma waarde toevoegt en zou moeten toevoegen, bijvoorbeeld in de vorm van een jaarlijkse balans.
13. Benut nog sterker de inbreng van **commissieleden zonder onderzoeksbil** (maar bijvoorbeeld de bril van ervaringsdeskundige, professional of beleidsmaker), voor het toetsen en versterken van de waarde van het programma voor jeugd en gezin, de praktijkorganisaties en de gemeenten.
14. Overweeg om voor bepaalde calls **ad hoc commissies** in te stellen met specifieke expertise.

Aanbevelingen aan VWS en ZonMw:

15. Geef nadere invulling aan de **rolverdeling en het samenspel tussen NJi, KJP, NCJ, KBL en ZonMw** bij een vervolprogramma.
16. Ga voorafgaand aan een vervolprogramma in gesprek over de rolverdeling en behoeftes van beide partijen en maak heldere afspraken over de **rolinvulling van VWS**: is VWS alleen opdrachtgever of ook begunstigde van specifieke kennis? Als besloten wordt dat VWS ook begunstigde van kennis is, dan is het van belang dat het programma nadrukkelijk inspeelt op behoeftes van VWS.

17. Ga voorafgaand aan een vervolgprogramma in gesprek over de vraag in hoeverre de **gemeente** een begunstigde van kennis is. Als dat het geval is, dan ligt het voor de hand dat de gemeente een prominentere rol krijgt bij het opzetten, monitoren, evalueren van het programma. Bijvoorbeeld door een burgemeester en een onderzoeker met expertise op het gebied van de gemeente uit te nodigen voor de programmacommissie en door de VNG en een regionaal klantenpanel te betrekken. Ook zou ZonMw in samenwerking met de kennisinstellingen een kennismakelaarsrol richting de gemeenten kunnen vervullen, bijvoorbeeld door een kennisdag voor gemeentebambtenaren te organiseren.

BIJLAGE 1 - Overzicht van geïnterviewden

Leden van de programmacommissie

Diana Monissen, vicevoorzitter commissie

Benito Walker, jongerenvertegenwoordiger in commissie

Kim Putters, voormalig voorzitter (tot 2022)

Leden van het programmateam van ZonMw

Joanneke Hillmann, programmamanager ZonMw

Yvonne Benard, programmamanager ZonMw

Mirre Hubers, hoofd cluster Jeugd ZonMw

Opdrachtgevers

Kallista de Graaf, waarnemer directie PG VWS

Rowy Uitzinger, directie Jeugd, accounthouder voor ZonMw

Vera Hermanns, waarnemer directie Jeugd VWS

Landelijke kennispartners

Germie van den Berg, vakgroepleider Passende hulp bij NJi

Ingrid Staal, onderzoeker en adviseur NCJ

Gabry Mies, projectleider bij KJP

Projectleiders en -betrokken

Lian Stouthart, overkoepelend project Wijkgericht werken 2b, Vilans

Femke Kaulingfreks, Verbeteren en versterken wijkgericht werken 2b, Hogeschool Inholland

Minne Fekkes, kernelementen/consortia lijn, TNO

Marion van Hattum, ronde innovaties, HAN

Rob Gilsing, lerende organisaties, Haagsche Hogeschool

Vertegenwoordiger ouders en jeugdigen

Ali Shah, jongerenpanel MDT en nauw betrokken bij opzet subsidieronde onderzoek voor en door jongeren

Van de Bunt is
een diverse groep
nieuwsgierige
mensen met één
gemeenschappelijk
doel: werken aan
maatschappelijke
vooruitgang. Elke
dag sinds 1933.